

KORKUT ATA TÜRKİYAT ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Araştırmaları Dergisi
The Journal of International Turkish Language & Literature Research

|| Sayı/Issue 5 (Ağustos/August 2021), s. 344-353.
|| Geliş Tarihi-Received: 30.07.2021
|| Kabul Tarihi-Accepted: 26.08.2021
|| Araştırma Makalesi-Research Article
|| ISSN: 2687-5675
|| DOI: 10.51531/korkutataturkiyat.976578

Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* Adlı Romanında "Biz" ve "Ötekiler"

"We" And "Others" in Halide Edib Adıvar's Novel, The Shirt Of Flame

Faruk DÜNDAR*

Öz

Halide Edib Adıvar, eserleriyle Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına katkıda bulunmuş bir yazardır. Bu çalışmada, en ünlü eserlerinden olan *Ateşten Gömlek* adlı romanında yapmış olduğu "biz" ve "ötekiler" tasvirleri irdelenmektedir. "Biz ve ötekiler" teorisi Edward Said tarafından oryantalistler için kullanılan, Batılıların Doğululara karşı olumsuz düşüncelerini açıklayan bir teoridir. Said'in teorisinden çok önce yazılan *Ateşten Gömlek*'te ise, bu teori, romanda yer alan kanonik söylem doğrultusunda farklı şekilde karşımıza çıkmaktadır. Romanda, hürriyet yanlısı Türkler "biz", Türklere ihanet etmiş şekilde yansıtılan Osmanlı yönetimi ve Türk düşmanları "ötekiler" olarak tasvir edilmektedir. Romanda, Türk milleti yüce, cesur, gözü pek ve korkusuz bir millet olarak nitelendirilmektedir. Osmanlı Devleti'nde yaşayan ve Türklere karşı işgal kuvvetlerinin yanında duran Rum ve Ermeni gibi azınlıklar da işkenceler yapan katiller olarak tasvir edilmesinden dolayı, "ötekiler"dendir. Osmanlı yönetimi de "ötekiler" grubuna girmektedir. Çünkü onlar da işgalcilerle iş birliği yapmakta, Türk milletine ihanet etmektedirler. Bu çalışmada doküman analizi yöntemi kullanılarak, Edward Said'in "biz ve ötekiler" teorisinin, Halide Edib Adıvar tarafından *Ateşten Gömlek* romanında Türkler için uyarlanması, romandaki örnekler baz alınarak irdelenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Halide Edib Adıvar, *Ateşten Gömlek*, kanonik söylem, oryantalizm, "biz ve ötekiler" teorisi.

Abstract

Halide Edib Adıvar is an author who contributed to the Turkish Independence War with her literary works. In this study, the depictions of "we" and "others" that she made in her novel, *The Shirt of Flame*, which is one of her most famous novels, are examined. The "self and others" theory is a theory used by Edward Said for orientalists to explain the negative thoughts of Westerners towards Easterners. In *The Shirt of Flame*, which was written long before Said's theory, the theory appears in a different way in line with the canonical discourse. In the novel, the pro-freedom Turks are described as "we", the Ottoman administration that betrayed the Turks, and the enemies of Turks as "others". The Turkish nation is described as a great, brave, courageous, and fearless nation in the novel. Minorities such as Greeks and Armenians, who lived in the Ottoman Empire and stood by the invaders against the Turks, are among the "others" because they are portrayed as torturers and murderers. The Ottoman administration is also in the group of "others" because they also cooperate with the enemies of Turks and betray the Turkish nation. In this study, the adaptation of Edward Said's "self and others" theory by Halide Edib Adıvar for Turks in the

* Dr., University of Glasgow, e-posta: f.dundar.1@research.gla.ac.uk, ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2524-4776>.

novel, *The Shirt of Flame* is analysed based on the examples in the novel, using the document analysis method.

Keywords: Halide Edib Adivar, *The Shirt of Flame*, canonical discourse, orientalism, “self and others” theory.

Giriş

Edward Said, sosyal ve kültürel politika üzerine eğitim almış; Filistin halkını, siyasi hakları ve bağımsız Filistin’in kuruluşu konusunda desteklemiş, Filistinli bir Amerikalı akademisyen, siyasi aktivist ve edebiyat eleştirmenidir (Said 2003). En bilinen kitabı *Oryantalizm*’de, Batılı bilim adamlarının, özellikle Arap İslam dünyasının “Şark”ını incelemiş ve batılı bilim adamlarının İslam dünyası hakkındaki “öteki” şeklinde, yanlış ve basmakalıp bir vizyona sahip olduklarını belirtmiştir (Said 2003). “Biz ve ötekiler” teorisine göre, Batılılar, Doğu ve Batı ülkelerinin birbirinden farklı olduklarını ve Doğu ülkelerinin Batı ülkelerinden daha zayıf olduklarını düşünmektedirler. Ayrıca, Batılılar, Doğuluları kaba, eğitimsiz ve ilkel insanlar olarak tanımlamaktadır. Bu nedenle, Batılılar kendilerini “biz”, Doğuluları ise “ötekiler” olarak tanımlarlar (Said 2003).

Edebi eserler bir dünya görüşü, bir ideoloji temel alınarak yazılmaktadır. Yazarlar eserlerini bir ideolojik çerçeveye oturturlar ve eserleri ile ideolojilerini savunurlar (Köseihal 1967). Roman, yazarların kendi dünya görüşlerini, ideolojilerini okurlarına kazandırmak için sıklıkla başvurdukları yoldur (Türkeş 2001). Romanlar, toplumu etkilemek için, özellikle haberleşme ve iletişim araçlarının bulunmadığı toplumlarda en etkili araç olarak kullanılmıştır. Bu toplumlarda, romanlar propaganda aracı olarak kullanılmakta ve amaçlanan düşünce sistemi, topluma romanlar vasıtasıyla empoze edilmek istenmektedir (Türkeş 2001). Özbolat’a (2012: 2476) göre “Hem Tanzimat hem de Cumhuriyet döneminde, Türk romanı yeni bir kimlik inşa etme misyonuna sahiptir. Romancılar hâkim siyasetin ve devlet politikalarının doğrultusunda eserler kaleme almışlar ve yeni kimliğin aynası olacak romanlarını yazmışlardır. Toplum üzerinde önemli etkiler oluşturan romanlar, yeni siyaset doğrultusunda benimsenen kimliği oluşturma yönünde en az siyaset ve eğitim kurumları kadar önemli görevler üstlenmiştir.”

Yazarların, edebi eserlerinde, benimsedikleri ve okurlarına benimsetmek istedikleri ideolojileri çerçevesinde belli bir amaçla kullandıkları “kanonik söylem”, romanlarda yazarlar tarafından öne çıkarılan ideolojik söylem olarak tanımlanabilir (Atakay 2004; Çıkla 2007). Resmi otoritenin isteği ve desteğiyle, resmi ideoloji doğrultusunda “edebi kanon/edebiyat kanonu” meydana gelir (Parla 2004).

Halide Edib Adivar, Kurtuluş Savaşı romanlarıyla adını duyurmuş ünlü bir Türk romancıdır. Bir Türk milliyetçisidir, milli bir devlet ve milli bir toplumun oluşmasını istemektedir (Köroğlu 2004). Milliyetçi duygularla yazmış olduğu romanlarıyla Türk Kurtuluş Savaşı’nın kazanılmasına önemli katkılar sağlamıştır. Halide Edib, ünlü romanlarından biri olan *Ateşten Gömlek* romanını 6 Haziran 1922-11 Ağustos 1922 tarihleri arasında İkdam gazetesinde yayınlamış, 1923 yılında Teşebbüs Matbaası’nda da kitap olarak bastırmıştır (Babayeva 2016).

Bu roman, Peyami adlı Türk Kurtuluş Savaşı askerinin günlüğü şeklinde yazılmıştır. Romanda, 3 Kasım 1921’de başlayan ve 17 Aralık 1922’ye kadar devam eden Peyami’nin günlüğü yer almakta ve Peyami günlüğüne, Türk Kurtuluş Savaşı sırasındaki anılarını yazmaktadır. Ayrıca Peyami’nin anıları, Ayşe adındaki genç bir kadınla ilgilidir. Ayşe hemşiredir ve aynı zamanda ülkenin kurtuluşu için çalışmaktadır. Peyami ve İhsan adlı iki asker ona âşiktir. Peyami günlüğünde, bir yandan İstanbul’un işgalini, Türk ve

Türk olmayanların işgal sırasındaki davranışlarını ve Türk Kurtuluş Savaşı'nı anlatır. Diğer yandan da Ayşe'ye olan aşkını, ona olan duygu ve düşüncelerini günlüğünde kelimelere döker. Romanın sonunda, İhsan ve Ayşe savaşta ölür. Bunun üzerine, Peyami onları yan yana gömer. Ayşe'nin ölümünden sonra bile Peyami'nin Ayşe'ye olan aşkı devam etmektedir. İzmir'e ilk giren asker olmak istemektedir. Çünkü Ayşe, İzmir'e ilk giren askeri çok seveceğini söylemiştir. Peyami, aşkı için düşman askerlerine karşı savaşırken, düşman kurşunuyla vurulur ve iki bacağını kaybeder. Ayrıca, kafasına da bir kurşun saplanmıştır. Doktorlar bu kurşunu Peyami'nin kafasından çıkarmaya çalışırken, Peyami hayatını kaybeder. Böylece roman sona erer. Halide Edib Adıvar, bu romanda, Türk milletini olumlu ve iyi olarak tasvir ederken, Osmanlı idaresini ve diğer milletleri ise, olumsuz ve Türk halkının düşmanları olarak tasvir etmektedir.

Yazarlar, bazen romanlarını devletin kendilerinden destek istemesi nedeniyle, toplumun fikirlerini değiştirmek amacıyla yazmaktadırlar (Güneş 2007). Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı romanı kanonik söylemle yazılmış bir romandır. Romanda kanonik söylemin öne çıkmasının nedeni, romanın milliyetçilik ideolojisi çerçevesinde, otoritenin isteği ve desteği ile belli bir amaçla yazılmış olmasıdır. Halide Edib Adıvar tarafından İsmet Paşa'ya gönderilen ve Başbakanlık Arşivleri'nde yer alan 24 Şubat 1923 tarihli telgrafta şu ifadeler yer almaktadır: "*Ateşten Gömlek*'in 'İstanbul' kısmı bitmek üzeredir. 'Anadolu' için emirlerinizi bekliyorlar. Aktörlerin hatta kadınların Türk olduğunu Fevzi Paşa Hazretlerine söylemenizi rica ederim." (Eskin 2017: 255).

Eskin (2017: 255) *Ateşten Gömlek*'in yazılışına dair şu ifadeleri dile getirir: İsmet Paşa ve Halide Edib arasındaki "emir-komuta" zincirinin edebiyata yansıyan boyutları hakkında bu karinenin dışında sahil bilgiler şu an için elimizde bulunmamaktadır. Lakin ifadeler en azından *Ateşten Gömlek*'in yazım sürecine dair fikir sahibi olmak açısından yeterince netliğe sahiptir. Eserin bir proje olarak telif edildiği; generallerin bilgisi, onayı ve yönlendirmesi dâhilinde muhtevasının biçimlendirildiği anlaşılmaktadır.

Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* isimli romanında, romanda baskın olan kanonik söylem doğrultusunda, Edward Said'in "biz ve ötekiler" teorisinin bir başka şekli görülmektedir. Roman, Said'in teorisinden çok daha önce yazılmış olmasına rağmen bu teorisinin farklı bir biçimini yansıtmaktadır. Said'in teorisine tersine, Halide Edib eserinde, Türkleri "biz", Türk olmayanları ve özellikle Avrupalıları "ötekiler" olarak sınıflamaktadır.

Bu makale, Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı eserindeki, Said'in "biz ve ötekiler" teorisinin Türklere göre uyarlanması analiz edecektir. İlk olarak, bu makale, romandaki "öteki" örneklerine odaklanacaktır. Halide Edib Adıvar'a göre "ötekiler" ikiye ayrılır. Bunlar, Osmanlı idarecileri ve Türk olmayanlardır. Ardından, bu makale "biz" örneklerine odaklanacak ve "biz" örnekleri irdelenecektir. Bu çalışmada, doküman analizi yöntemi kullanılacaktır.

1. "Öteki" Olarak Osmanlı Devleti Yönetimi

Romandaki kanonik söyleme göre, Osmanlı Devleti'nin yöneticileri Türklere karşıdır. Türk Kurtuluş Savaşı'ndan önce ve Türk Kurtuluş Savaşı sırasında Osmanlı Devleti yöneticileri düşmanın yanında ve hürriyet yanlısı Türklere karşıdır. Bu nedenle, Osmanlı Devleti'nin yönetimi ve devlette üst kademe görev yapan Padişah ve Osmanlı paşaları, romanda "ötekiler" olarak tanımlanmakta ve olumsuz olarak tasvir edilmektedir.

Örneklere geçilecek olursa, romandaki hürriyet yanlısı Türklere göre, Osmanlı yöneticileri ve Osmanlı Padişahı düşmanlarla iş birliği yapmaktadır. Aynı zamanda

Padişah kendi halkına karşı da değişik oyunlar içinde olarak, Türk milletine ihanet etmektedir: “İstanbul’da son günlerde oldukça mühlik bir hava esiyordu. İngilizlerin İstanbul’u işgali ağızdan ağıza söyleniyordu. Meclis kendini emin bulmuyor, Pâdişâh’ın oyunu anlaşılıyordu. Hep filân gün filân papaz yahut filân paşa Saray’ın arka kapısından girmiş çıkmış, İngiliz Sefareti kâtiplerinden Mister filân Şişli’de siyasi beyanatta bulunmuş, gibi dedikodular vardı.” (Adivar 2014: 44).

Bu satırlardan, romanda Osmanlı Padişahının ve yöneticilerinin İngilizlerle iş birliği içerisinde bulunduğu anlaşılmaktadır. Yazar, Osmanlı padişahının İngiliz yöneticilerle iş birliği yaptığı için dürüst olmadığını belirtmektedir. İngiliz yöneticiler, padişahla gizlice görüşmelerine rağmen, yine de halk bunun farkındadır.

Yazar, roman boyunca farklı bölümlerde, Osmanlı padişahının İngiliz kuvvetlerini desteklediğini ve bu fikrinden dolayı vatan haini olduğunu iddia etmektedir. Bu nedenle, Osmanlı Padişahını “İngilizlerin Halifesi” şeklinde nitelendirerek, onun düşman tarafında olduğunu vurgulamaktadır: “Anadolu’dan isyan haberleri geliyor, İngilizlerin Halifesi ile milletin asi çocuklarının dövüştükleri söyleniyordu.” (Adivar 2014: 58).

Yazar, aynı zamanda padişahın ordusunda diğer milletlerden askerlerin bulunduğunu da belirtmektedir. Ayrıca, bazı Türk askerleri de özgürlük yanlısı Türklere karşı savaşmaktadır: “Çerkes köyleri etrafında Türk, Çerkes, Rum, hatta Ermeni bir hayli eşkiya Halife ordusuna iltihak etmiş, bizim kuvvetlerle yer yer vuruşuyorlardı.” (Adivar 2014: 59).

Burada dikkat çeken önemli bir nokta, yazarın Padişah’tan “Halife” şeklinde bahsetmesidir. Osmanlı Padişahı aynı zamanda tüm Müslümanların lideri konumunda “Halife” unvanını da kullanmaktadır. Fakat ordusunda Rum ve Ermeni gibi gayrimüslimler bulunmakta, bu ordu, Müslüman Türklere savaşmaktadır. Yazarın Halifenin artık Müslümanları temsil etmediğini vurgulamak için bu örneği verdiği söylenebilir.

Yazar, milliyetçi duygularıyla kanonik söylem kullanarak yazdığı romanında, düşüncelerini romandaki karakterlerin düşünceleri gibi göstermektedir. Ona göre, padişah Osmanlı halkını aldatmıştır. Padişahın özgürlük yanlılarını desteklemesi gerektiğine inanmasına rağmen, beklentilerinin tersine, padişah düşmanla iş birliği içindedir. Bu nedenle, özgürlük isteyen Türklerin arkadan hançerlendiklerini düşünmektedir: “Mehmet Çavuş açık Anadolu hitabetine koyduğu biraz biberli, biraz ateşli Rumeli mizacı ile bunlara ihtilâlden bahsederken, bilhassa Pâdişâh’ın Türk milletini aldatmış olduğunu söylerken gözlerine dikkatle baktım. Efendisi için ne düşünüyordu? Anladım ki, onun gözlerinin ka’rinde en mukaddes yerinden vurulmuş, en aziz itikadını kaybetmiş bir ruhun sessiz, isyansız ıstırabı var.” (Adivar 2014: 78).

Burada, Mehmet Çavuş gibi Anadolu insanının Kurtuluş Savaşı’na kadar Osmanlı Padişahına duyduğu derin güven ve saygı vurgulanmaktadır. “Efendi” şeklinde bir nitelendirme ile Padişahın halk için değerine gönderme yapılmaktadır. Fakat Padişah ummadıkları şekilde halkına ihanet etmiştir.

Yukarıda yer verilen nedenlerden dolayı, yazara göre, hürriyet yanlısı Türkler, Osmanlı Padişahından nefret etmektedirler. Yazar, düşüncelerini romandaki karakterlerin ağızından dile getirerek, Osmanlı yöneticilerinin öldürülmesi gerektiği düşüncesini şu satırlara döker: “Sizin Paşanızın sakalından tutup, direğe bağlayıp diri diri yakacağız, sizin beylerin azalarını birer birer koparacağız, hele sizin Paşa yok mu, ağzına kurşun akıtacağız. Yok hanımlar, artık devriniz geçti. Köprü başına sehpaları biz de kuralım.” (Adivar 2014: 20).

Yazar, romanında, aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde mahkemelerin adil olmadığından da bahsetmektedir. Osmanlı'nın son döneminde adaletsiz mahkemeler vardır ve bu mahkemeler, özgürlük isteyenlere en ağır cezaları vermektedirler. Bu mahkemelerde, hürriyet yanlılarının idamla cezalandırılmalarına hükmedilmektedir. Zaten padişah düşman kuvvetleriyle iş birliği içinde olduğundan, adil olmayan mahkemelerin varlığı da normaldir: "Azabın en büyüğünü bir hafta sonra duydum. Ahmed Ağa bana geldi. Yüzü mazlum ve telaşlı idi. Memleketlisi bir polis ona bazı şeyler söylemiş: Üsküdar'da bir yerde İzmirli bir kadın İstanbul ile Anadolu arasındaki muhabereye vasita oluyor, beyannameleri tevzi ediyormuş. Kendisi orada, burada muallimlik ettiği için teşhis edilmiş. Şiddetle aranıyormuş. Ah, bu Ayşe idi! Mustafa Paşa Divanı Harbi mutlak onu da idama, hiç olmazsa beş on seneye mahkûm edecekti. Zaten kadınlar mahkûm edilmişti." (Adıvar 2014: 54).

Yine başka bir örnekte, yazar, Osmanlı Devleti'nde Kurtuluş Savaşı'na kadar Türk gibi yaşayanların, birdenbire düşmanlarla iş birliği içinde olmasını da dile getirmektedir: "Yalnız içimizde, ırkan Türk olmadığını Mütareke'den sonra gelen bir nevi ilhamla anlayanlar bu işe dahil olmuyorlar, onlar Ermeni ve Rum kardeşleriyle beraber... Onlar da başka bir propaganda oyununda... Her evde, her ictimâda bundan bahsediliyor." (Adıvar 2014: 19).

Bu satırlarda önemli bir nokta da Osmanlı Devleti'ndeki azınlıkların o güne kadar Türklerle aynı şartlar altında, eşit haklarla yaşamasıdır. Yazar burada isim vermese de Osmanlı halkını oluşturan Rum ve Ermeni gibi gayrimüslim azınlıklarla iş birliği içinde olan diğer azınlıkları eleştirmektedir.

Özetle, Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* romanında, İngiliz kuvvetleriyle hareket ettiği için Osmanlı Padişahının vatan haini olarak gösterildiği ve Padişahın hürriyet yanlılarını öldürmek için ordusunu harekete geçirmekten çekinmediği söylenebilir. Bu nedenle, yine Padişah, özgür Türkiye'yi kurmak isteyen Türkleri yargılamak ve en büyük cezayı vermek için de mahkemeleri adaletsiz hale getirmiştir. Ayrıca, bazı Türkler ve Osmanlı toplumunu oluşturan diğer azınlık milletler, padişahın yanında yer almış ve hürriyeti savunan Türklere karşı savaşmışlardır. Padişahın düşmanla iş birliği içinde olduğunu ve Müslüman Türklere ihanetini anlamamışlar, Rumlar ve Ermenilerle birlikte Müslüman Türklere karşı savaşmışlardır.

Edward Said'in "biz ve ötekiler" teorisine göre Batılılar, Batılı devletlere ve milletlere olumlu şekilde yaklaşırken, doğulu devletlere ve milletlere olumsuz yaklaşım göstermektedirler (Said 2003; Çoruk 2007). Halide Edib'in *Ateşten Gömlek* adlı romanında, bu teori Türklere göre uyarlanmaktadır. Romanda, Osmanlı Devleti Padişahının ve yandaşlarının ihanetini anlatılmakta, Türkler olumlu, Osmanlı idarecileri olumsuz olarak gösterilmek istenmektedir.

2. "Öteki" Olarak Diğer Milletler

Halide Edib, romanında yer verdiği kanonik söylem doğrultusunda, Osmanlı toplumundaki, düşmanlarla iş birliği içinde olan Türk olmayan azınlıkları ve düşman müttefikleri, Türk düşmanı oldukları için, romanda "öteki" olarak nitelendirmektedir.

Yazar, Said'in teorisinde olduğu gibi batılı devletlerin Türk milletini "kötü" olarak damgaladıklarından bahsetmektedir: "Dünyanın bütün insanlığı birdenbire alnımıza kötü, karanlık bir damga yapıştırmıştı. Ermeni kıtalini yapan ve medeniyet düşmanı Almanlarla teşriki mesai eden medeniyet düşmanları bizdik. Zalim, barbar ve insaniyetin ortadan kaldırması lâzım gelen insanlar bizdik." (Adıvar 2014: 18-19).

Batılı devletlerin Türkleri ötekileştirmesini dile getiren yazar, daha sonra kendisi, Türk haricindeki diğer devletleri ötekileştirmektedir. Halide Edib'e göre, ilk olarak, Rumlar Türklere düşmandır ve Rumlar Türkleri sevmediği için onlarla alay etmektedirler: "Ben vapura çıkmadım. Rihtıma dayandım; şapkalı palikaryaların kahkahalarını, alaylarını içimde katılaştıran bir şeyle seyrederek bekledim." (Adıvar 2014: 27).

Rumlar haricinde Ermeniler de yazara göre "ötekiler"dendir. Ermeniler, Rumlarla ve İngilizlerle iş birliği içerisinde Türklere karşı yer almaktadırlar: "Zavallı Ayşe'yi İstanbul Türk kadınlarının Ermeni, Rum kondüktörler, Ermeni, Rum, İngiliz polisleri ve hafiyeleri ile işkence edildiği bu tramvaya nasıl bindirecektik?" (Adıvar 2014: 27).

Aynı şekilde, bir başka örnekte de İstanbul'un düşman askerleri tarafından işgal edilmesinden sonra Rumlar ve Ermeniler beraber olup Türklere saldırmaktadır: "Dün üniformasıyla bana gelirken sokaklarda Ermeni, Rum çocukları büyüklü küçüklü hücum etmişler, taşlamışlar." (Adıvar 2014: 53).

Aynı zamanda, yazara göre, Ermeniler Türkler tarafından nefret edilmesi gereken bir millettir. Avrupalı devletlerin kollamasına ve tüm yalan iddialarına rağmen, Ermenilerin Türkleri katlettiği romanda anlatılmaktadır: "Ahmed Ağa güya beni yoklamak için geldiği gün ne kadar sevindim. Onun ne kadar gâvur düşmanı, nasıl Erzurum'da Ruslarla gelen Ermenilerin bütün Erzurum'da kendi çocuklarını, karısını öldürdükten sonra Türk'ün ocaklarını söndüren Ermenileri mazlum bir millet diye gösteren Avrupa'ya gayzını bilirdim. Tıktım, doldurdum. Onu Ayşe'ye gönderdim. Ayşe'nin, Türk'ün zalimlerine isyan etmiş bir kadın olduğunu, İzmir felâketini anlattım. O andan itibaren o, Ayşe'ye ait en küçük bir işin en heveskâr bir hizmetkârı oldu." (Adıvar 2014: 50).

Halide Edib, romanında Ermenilerin İngilizlerin arkasına sığınarak Türklere düşmanlık ettiğini de dile getirmektedir. Bu nedenle Ermenileri "İngiliz uşağı" olarak nitelendirmektedir: "Bir Ermeni tercüman, bir küme İngiliz askerine tercümanlık ediyor. Ağzı kulaklarına kadar açık, öyle muzaffer sırtıyor ki, zavallı uşak Ermeni'yi, hatta bize isyan ederken severdim, fakat İngiliz'e uşaklık ederken küçük bir şey!" (Adıvar 2014: 52).

Buradan anlaşılmaktadır ki Ermeniler İngiliz koruması altındadır. Bu nedenle, savaş sırasında İngiliz askerlerine yardım etmişlerdir. Halide Edib, Ermenilerin zayıf ve korkak bir millet olarak, İngiliz askerlerine yardım ettiğini düşünmektedir.

Osmanlı Devleti, Türk olmayanlara ve gayrimüslimlere karşı hoşgörülüydü. Ancak işgal kuvvetleri İstanbul'a girince, Türk olmayanlar düşman askerlerine desteklerini göstermeye başladılar ve Türklerle alay ettiler. Halide Edib, bu durumdan rahatsızdır. Bu nedenle Yerli Hıristiyanları "Müttefiklerin aleti" olarak tanımlar: "Müslümanlar harikulâde sessiz, fakat muzlim görünüyorlar. Hıristiyanların hepsi endişeli; müteceviz olup olmamakta, Müslümanların bu hâliyle istihza edip etmemekte mütereddit görünüyordu. Bütün deşilen çibanlar arasında en koyu cerahat yerli Hıristiyanların velveleli zaferlerinden, arkalarını İngiltere ve Fransa'ya vererek, Türk'e yağdırdıkları gayzdan akıyordu." (Adıvar 2014: 28).

Fransızlar da Halide Edib'e göre düşman tarafında yer aldıkları için "öteki"lerdendir. Yazar, Fransız kuvvetlerinin barbar olmasına rağmen, Türkiye'ye, Türk halkını medenileştirmek için geldiklerini düşünmektedir: "İstanbul Lokantası'nın camlarından Sirkeci'nin karışık kalabalığını görüyorduk. Birkaç zenci Fransız asker camdan bize bakıyor, kırmızı dillerini çıkarıyorlar, yumruklarını sallıyorlardı. İhsan biraz fazla şarap içmesine rağmen susuyor ve düşünüyordu. Bir aralık zencilere gözü ilişti. Acı bir merhametle güldü:

– Türk milletini terbiyeye gelen medenî ordu, dedi." (Adıvar 2014: 45).

Son olarak, Yunanlılar da düşman saflarında yer almaktadır ve "ötekiler"dendir. Yine yazar, İngilizleri arkasına almış Yunanlılar'ın Türklere türlü işkenceler yaptıklarını dile getirmektedir: " – Siz (İngilizler) bizden af talep ediniz. Dün mütareke yaptınız, dün silâhlarımızı bize bıraktırdınız. Bugün memleketimize hırsızları katilleri gönderiyorsunuz ve katilleri, hırsızları, tarihî bir şerefi olan büyük donanmanız himaye etti. Yeşil İzmir'i kan ve alev içinde bıraktınız. Bakınız sokaklarına, üniformalı hırsızlar, katiller silâhsız ahaliyi kurşunla, dipçikle öldürüyor. Her evden koltuğunda bir bohça, bir Yunan neferi çıkıyor. İhtiyarların başı taşla ezilmiş, siyahlı kadınlar mütemadiyen bu vahşi sürüden kaçıyor. Elleri bağlı masum kafileleri süngüleyerek, yüzlerine tükürerek, kan içinde sürükleyerek gemilerinizin önünden geçiriyorlar. Haydutluğu alkışlamadığı için işte namuslu bir adamı parçalıyorlar, bir sürü Yunan askeri onu kendi kapısının önünde bağırarak, söverek parçalıyorlar. Sırf eğlence için beş yaşında bir çocuğa nişan alıyorlar. Zavallı yuvarlak küçük mahlûk! Siyah gözlerinde yaşlar kurumadan kalbinden vuruldu, nişan o kadar iyi alındı ki, küçük dudaklarından "anne" diye bir şikâyet bile çıkmadı." (Adıvar 2014: 34-35).

Sonuç olarak, Halide Edib Adıvar, Türk edebiyatında, Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına katkıda bulunmak için kanonik söylem geliştiren bir yazardır ve özgür bir Türk Devleti için çabalamaktadır. Bu nedenle, ona göre, Osmanlı toplumundaki Rumlar ve Ermeniler gibi gayrimüslimler, Osmanlı Devleti ve Türk halkı kendilerine hep hoşgörülü yaklaşmışken, İstanbul'un İtilaf kuvvetleri tarafından işgali sırasında, kendilerini Osmanlı gibi hissetmemişler ve Osmanlı Devleti'ne düşman olan kuvvetleri desteklemişlerdir. Toplumun mensubu olarak yaşamalarına ve toplumda Türklere aralarında hiçbir fark olmamasına rağmen, İstanbul'un işgalcilerinin uşağı olmuşlardır. Ayrıca, masum insanlara saldırmaya başlamışlardır. Örneğin, Türklere alay etmişler, Türkleri taşlamışlar ve onları sürekli taciz etmişlerdir. Ayrıca, Ermeniler masum Türkleri öldürmelerine rağmen batılı ülkeler, Türkleri öldürmek ve ülkelerini işgal etmek istedikleri için, kendilerini ve diğer ülkeleri, bu durumun tam tersini söyleyerek kandırmışlardır. Halide Edib'e göre Rumlar ve Ermeniler, Türk halkının toplum içindeki en büyük düşmanı ve işgal kuvvetlerinin en önemli destekçileridir. Ayrıca, Batı ülkeleri kendileri barbar olmalarına rağmen, kendilerini medeni ve Türk halkını barbar olarak tanımlamışlardır. Dolayısıyla, İstanbul'u işgal etmekteki amaçları Türklere medeniyeti öğretmektir.

Halide Edib'in, Türklerin düşmanlarını olumsuz tasvir ettiği görülmektedir. Bu tasvirlerin, Said'in "biz ve ötekiler" teorisindeki "ötekiler" anlamına geldiği görülmektedir. Yazar, romanda, "ötekiler" in masum insanlara verdiği zararları dile getirir. *Ateşten Gömlek* romanını okuyanlar, düşmanların Türklere eziyet ettiğini ve masum Türk halkının onlara karşı savaşa hakkının meşru olduğunu görecektir. Yazara göre, düşman işgaline son vermek ve eziyetlerin son bulması için savaş, Türklerin hakkıdır.

3. "Biz" Olarak Türkler

Halide Edib, Türk milletini "biz" olarak tanımlamaktadır. Romanındaki kanonik söylem doğrultusunda, Türk Milletini kutsamakta, ondan övgüyle bahsetmektedir.

Halide Edib, Anadolu'da geçmişte yaşamış devletlerle, yeni Türkiye'yi karşılaştırmaktadır. Geçmişte yapılan hiçbir kutlamanın Türklerin bayramı kadar görkemli olmadığını, çünkü bütün Türk halkının gözyaşı döktüğünü belirtir. Ayrıca, Allah'ın Türklerle birlikte olduğuna ve onların bu rezil durumdan kurtulmalarına yardım edeceğine inancı tamdır: "Ah, beyaz ve güzel memleketim! [Bu] meydanda birçok

imparatorlar ve imparatoriçeler en mutantan alaylar, yarışlar, resmigeçitlerle geçtiler. Fakat bu beyaz ve ezeli meydanı bütün bir milletin gözyaşıyla hiçbir mutantan alay, hiçbir Bizans ve Osmanlı ihtişamı takdis etmedi. Yeni Türkiye'yi doğuran esrarlı ve ilâhi ruh mu bu merasimi bu millete öğretti? Yoksa İzmir'in zümrüt yamaçları, altın meyveleri, bal akan bağları üzerinden geçen kan ve ıztrâb kasırgası mı burada tekerrür ediyor?" (Adıvar 2014: 30).

Türk olmayanlar, silahları ve güçleri olduğu halde, Türklerden korkmaktadırlar. Türklerden korktukları için evlerinde saklanmaktadırlar. Halide Edib'e göre, İstanbul'un asıl sahipleri Türklerdir ve orada, Türk olmayanlar geçici olarak yaşamaktadırlar. "Zikudret ve müsellâh Beyoğlu'nun "Türkler geliyor!" diye geçirdiği "panik" in aksülameli ile o gün sokakları tahliye etmişlerdi. Kendi memleketimizde imişiz hulyasını bir an için rüya gibi hissederek Şişli'ye geldik." (Adıvar 2014: 30).

Yazar, Türklerin Çanakkale Savaşı'nda topraklarını savundukları için haksız değil haklı durumda olduklarına inanmaktadır. Ayrıca, eserde kanonik söylem o kadar baskındır ki, yazar eserinde Türk kanının diğer milletlerin kanından farklı olduğuna inancını dile getirmektedir. Türk kanının ateşe benzediğini, çünkü Türk milleti, vatanı için kanını kaybederse, bu kanın, düşmanları ateş gibi yakacağını belirtmektedir:

" – İngilizler aflarını talep edenlere versinler Mösyö, affı zalimler değil, mazlumlar verir. Çanakkale'de dövüşürken ne asi ne esirdik. Namuslu bir millet gibi dövüştük, öldük, öldürdük. Ne zamandan beri ve hangi milletle harb edilir de mağlûb olduğu zaman ona katil denilir?

– İngiliz kanıyla Türk kanı bir mi, Madam?

– Mikroskop altında İngiliz kanını görmedim. Rengi bizimki kadar kırmızı mı yoksa mavi mi, bilmiyorum. Fakat Türk kanı ateş gibi sıcak ve kırmızıdır." (Adıvar 2014: 35).

Ankara, Kurtuluş Savaşı sırasında, özgür olmak isteyen Türklerin merkezidir. Aynı zamanda, Ankara'da Türk Kurtuluş Savaşı'nın yönetildiği karargâh durumundadır. Bu nedenle Halide Edib, Ankara'yı herkesin ziyaret etmesi gereken kutsal bir şehir olarak tanımlamıştır: "Bir de Anadolu'nun kâbesi olan Ankara'yı bir defa görmek lâzım değil mi?" (Adıvar 2014: 127).

İtilaf kuvvetlerinin modern silahları vardır. Ancak Türk milleti ulu bir millettir. Türklerin silahı ve gücü olmamasına rağmen, düşmanları, Türk milletinden korkmaktadırlar: "İngiliz azametinin haşmetli silâhlarının, donanmasının korktuğu bu silâhsız ve mağlûb Türk milleti ne korkunç ve büyük milletmiş!" (Adıvar 2014: 52).

Yazar, başka bir bölümde, yine İngilizlerin yaptığı işkencelere dikkat çekerken, Türk kadının azametinden de bahsetmektedir: "Allahım! İngiliz kadınına hakaret etti diye [bir] Hintli'yi İngilizler dört ayak hayvan gibi yerde yürütmüşlerdi. Türk kadının azametini çekemeyenlere, yerde sürdürenlere karşı ordumuz aynı ihtirasla ceza etmeyi istemeyecek mi? Kadınına hakareti, bayrağına hakaret gibi düşünmüyor mu?" (Adıvar 2014: 52).

Özetle, Halide Edib, *Ateşten Gömlek* romanında, baskın bir kanonik söylemle, vatanını, milletini, Türkleri övmektedir. Ona göre, Türk milleti büyük bir millettir, çünkü Türkler, silahları olmamasına ve toprakları düşman askerleri tarafından işgal edilmesine rağmen, itilaf kuvvetlerine ve yandaşlarına korku salmaktadırlar. Ayrıca Halide Edib, diğer milletlerden farklı bir kana sahip olduklarını, bu kanın özel bir kan olmasından dolayı, Türk milletinin cesur ve korkusuz olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle,

Türkler kendilerine düşmanlık yapanlarla var güçleriyle savaşmaktan çekinmezler. Batılı ülkeler, Çanakkale savaşında Türklerin katil olduğunu iddia etse de Halide Edib milletini savunmaktadır. Halide Edib'e göre, Ankara, Türk Kurtuluş Savaşı'nın karargâhı olduğu için, Anadolu'nun her Türk tarafından ziyaret edilmesi gereken kutsal şehridir.

Halide Edib, eserinde Türkleri "biz" olarak tanımlamaktadır. Bu romanda, Edward Said'in "biz" ve "ötekiler" teorisinin Türklerle göre uyarlaması görülmektedir. Eserde bu teori yeniden yapılandırılmış, Avrupalıların kullandığı "biz" yerine, Türkler konulmuş, Avrupalılar "öteki" olarak yansıtılmıştır.

Sonuç

Bu çalışma, Edward Said'in "biz ve ötekiler" teorisinin Halide Edib Adıvar'ın *Ateşten Gömlek* adlı eserine uyarlamasını incelemiştir.

İlk olarak, bu çalışma 'öteki' örneklerini analiz etmiştir. Bunlar, Osmanlılar ve Türk olmayanlardır. Öncelikle, Osmanlı Devleti yöneticilerinin, özellikle Osmanlı Padişahının İtilaf kuvvetlerine destek verdiği ve bu nedenle "ötekiler" grubunda yer aldığı incelenmiştir. Osmanlı ordusu, düşman askerlerine verdiği destekten dolayı, Türkiye'nin özgürleşmesi gerektiğine inanan Türklerle savaşmıştır. İkincisi, Türk olmayanlar, düşman kuvvetlerinin işgaline kadar, Türklerle birlikte, Türkler gibi yaşamış, fakat İngilizlerin İstanbul'a gelmesiyle birlikte, işgalcilere destek vermeye başlamışlardır. Ayrıca Halide Edib, Avrupa ülkelerinin tüm Müslümanları öldürmek istediğine inanmaktadır. Bu nedenle, Avrupalılar, masum Türklerin Ermeniler tarafından öldürülmesini desteklemişler ve aksine Ermenilerin Türkler tarafından katledildiği yalanını uydurmuşlardır.

İkinci olarak, bu makale Türklerin "biz" olarak nitelendirildiği örnekleri incelemiştir. Türk halkının düşman askerlerine karşı silahı yoktur. Halide Edib, Türk milletinin cesur olduğu için muhteşem bir millet olduğunu ve Allah'ın bu milletin yanında olduğunu vurgulamaktadır. Bu nedenle, güçlü itilaf kuvvetleri ve yandaşları silahı olmayan Türklerden korkmaktadırlar.

Halide Edib, bu romanı savaş sırasında yazmış ve bu romanıyla Türk Kurtuluş Savaşı'nın kazanılmasına katkı sağlamayı amaçlamıştır. Baskın bir kanonik söylemle yazılan bu eser, Halide Edib'in milliyetçi ideolojisini yansıtarak, Said'in "biz ve ötekiler" teorisinin Türkler için uyarlaması olarak karşımıza çıkmaktadır. Romanda, Türkler "biz", Türk olmayanlar "ötekiler" olarak nitelendirilmektedir. Yazar, Avrupalı devletlerin, gayrimüslimlerin ve Osmanlı yönetiminin olumsuz özelliklerini ön plana çıkararak, okurlarında, Batı ve Osmanlı idarecileri hakkında olumsuz imgeler oluşturmak istemektedir. Romanın başından sonuna, Türk milletinden ve özgürlük yanlısı Türklerden övgüyle bahsedilmesi, okurlarda olumlu imgeler oluşturmak istenmesi nedeniyledir. Türk okurlarda milli duyguları harekete geçirmeyi amaçlayan bu eser, diğer milletlerden okurlarına da Türklerin Kurtuluş Savaşı'ndaki haklı mücadelesini göstermek istemektedir. Eserin yazılış amacı göz önüne alındığında, eserdeki "biz" ve "ötekiler" tasvirlerinin eserin yazılış amacına olumlu yönde katkı sağladığı ve eserde kullanılan kanonik söylemin yazarın amacına hizmet ettiği söylenebilir.

Kaynakça

Adıvar, Halide Edib (2014). *Ateşten Gömlek* (e-kitap). İstanbul: Can Yayınları.

Atakay, Kemal (2004). *Kanon Huzursuzluğu*. *Kitaplık*, 68, 70-77.

- Babayeva, Eşgane (2016). Kurtuluş Savaşının ve Ateşten Gömlek Romanındaki Doğu-Batının Türk Romanına Olan Etkisi. *Hikmet*, 28, 55-63.
- Çıkla, Selçuk (2007). Türk Edebiyatında Kanon ve İnkılâp Kanonu. *Muhafazakar Düşünce*, 4(13-14), 25-46.
- Çoruk, Ali (2007). Oryantalizmin Sergüzeşt'i. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi*, 36(36), 79-100.
- Eskin, Mehmet Şerif (2017). *Cumhuriyet Türkiye'sinde (1923-1950) Ulusal Kimlik ve Hafıza İnşası Bağlamında Edebiyat Faaliyetleri*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Güneş, Ali (2007). Edebiyat ve Toplum. *Muhafazakâr Düşünce*, 4(13- 14), 69- 94.
- Köroğlu, Erol (2004). *Türk Edebiyatı ve Birinci Dünya Savaşı (1914-1918): Propagandadan Millî Kimlik İnşâsına*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Kösemihal, Nurettin Şazi (1967). Edebiyat Sosyolojisine Giriş. *Sosyoloji Dergisi*, 2(19-20), 1-37.
- Özbolat, Abdullah (2012). Bir Ulus Yaratmak: Erken Dönem Cumhuriyet Romanında Din Adamının Temsili. *Turkish Studies*, 7(4), 2473-2483.
- Parla, Jale (2004). Edebiyat Kanonları. *Kitaplık*, 68 (2004), 51-53.
- Said, Edward (2003). *Orientalism*. London: Penguin Books.
- Türkeş, Ömer (2001). Gündük Bir Edebiyat Kanonu. *Modern Türkiye'de Siyasi Düşünce 2-Kemalizm*. İstanbul: İletişim Yayınları, 425-429.

